

ФІСКАЛЬНІ ДИСБАЛАНСИ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЇХ ОЦІНКИ

©2021 САВЧЕНКО Ю. М.

УДК 336.2
JEL: E63; H21; H22; H23; H26; H29; H87

Савченко Ю. М. Фіскальні дисбаланси та методичні підходи до їх оцінки

У даній статті узагальнено та систематизовано підходи до визначення сутності фіскальних дисбалансів та їх видів, зокрема з урахуванням і без урахування аспекту можливих проблем у сфері фіскальної політики. Підкреслено також той факт, що при визначенні сутності фіскальних дисбалансів важливо усвідомлювати різницю між бухгалтерськими та фінансовими термінами, оскільки і аналітика в даній термінології ґрунтується на різних методах оцінки фіскального дисбалансу. Проаналізовано такі детермінуючі фактори фіскальних дисбалансів, як внутрішня податкова конкуренція, перекидання податків і податковий дисбаланс у цілому. Охарактеризовано концепцію граничних витрат державних коштів як центральну концепцію у визначенні фіскальних дисбалансів. Крім традиційних типів фіскальних дисбалансів (вертикальний і горизонтальний) виокремлено також дисбаланс справедливості (за дослідженням науковця Долозіної І. Л.), який проявляється, зокрема, в ухиленні від сплати податків, уникненні сплати податків (включаючи агресивне податкове планування) та в нерівності за доходами. Наведено узагальнюючу класифікацію типів фіскальних дисбалансів з характеристикою причин і проявів їх виникнення. Систематизовано результати досліджень підходів до оцінки фіскальних дисбалансів і показників, які при цьому використовуються. Підкреслено той факт, що більшість наведених у статті індикаторів оцінки фіскальних дисбалансів дослідники використовують для проведення панельного аналізу з метою виявлення впливу інструментів вирівнювання на різні території та групи платників податків.

Ключові слова: фіскальний дисбаланс, вертикальні та горизонтальні фіскальні дисбаланси, фіскальна політика, податковий дисбаланс.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-219-228>

Табл.: 2. **Бібл.:** 32.

Савченко Юлія Михайлівна – аспірантка кафедри фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: julia161093@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9568-9749>

UDC 336.2
JEL: E63; H21; H22; H23; H26; H29; H87

Savchenko Yu. M. The Fiscal Imbalances and Methodological Approaches to Their Assessment

This article generalizes and systematizes approaches to determining the essence of fiscal imbalances and their types, in particular, taking into account and without taking into account the aspect of possible problems in the sphere of fiscal policy. It is also emphasized that when determining the essence of fiscal imbalances, it is important to realize the difference between accounting and financial terms, since analytics in this terminology is also based on different methods of assessing fiscal imbalance. Such deterministic factors of fiscal imbalances as internal tax competition, tax transfer and tax imbalance in general are analyzed. The conception of marginal expenditures of public funds as a central concept in determining fiscal imbalances is characterized. In addition to the traditional types of fiscal imbalances (vertical and horizontal), there is also an imbalance of justice (according to the research of scientist Dolozina I. L.), which is manifested, in particular, in tax evasion, avoidance of taxation (including aggressive tax planning) and income inequality. The generalized classification of types of fiscal imbalances with the characterizations of causes and manifestations of their occurrence is provided. The results of researches of approaches to assessing fiscal imbalances and indicators used are systematized. It is emphasized that the researchers use most of the indicators to assess fiscal imbalances specified in this article to conduct a panel analysis in order to identify the impact of equalization instruments on different territories and groups of taxpayers.

Keywords: fiscal imbalance, vertical and horizontal fiscal imbalances, fiscal policy, tax imbalance.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 32.

Savchenko Yulija M. – Postgraduate Student of the Department of Finance, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: julia161093@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9568-9749>

Актуальність дослідження проблематики фіскальних дисбалансів останнім часом підсилюється новими реаліями глобального розвитку, серед яких – уповільнення темпів економічного зростання та наростання глобальної економічної невідповідності. Фіскальні дисбаланси є досить глибоким поняттям і проявляються великою мірою в посиленні нерівності за доходами та, як наслідок, – в ухиленні від сплати податків і в уникненні оподаткування. Однією з причин фіскальних дисбалансів є неоптимальний перерозподіл податкового навантаження, у результаті чого відбувається переміщення ресурсів до більш

сприятливих регіонів, унаслідок чого їх податкова база зростає швидше порівняно з іншими регіонами. З огляду на це вважаємо за необхідне здійснити аналіз підходів до оцінки фіскальних дисбалансів і показників, які при цьому використовуються, з метою виявлення інструментів вирівнювання, які можуть впливати на різні території та групи платників податків.

Проблемним аспектам регулювання фіскально-бюджетної сфери присвячена велика кількість наукових праць. Серед зарубіжних учених, які досліджували фіскально-бюджетне регулювання, варто виділити роботи таких авторів: Е. Бальдаччі, Н. Белхосін,

Р. Бьорд, М. Бітнер, Р. Бодвей, Ф. Борнхорст, М. Кейнер, К. Ціхоцький, Б. Далбі, Г. Добреску, А. Феделіно, Дж. Готтшалк, Т. Греннес, В. Хеттіч, Р. Говард, М. Кін, Ф. Кьолер-Гайб, М. Марчан, А. Маза, С. Мазраані, В. Оутс, І. Петрова, Г. Руггері, М. Сато, А. Шах, Ж.-Ф. Трембле, М. Віньо, Ж. Віллаверде, Д. Вальтер, Л. Вільсон, С. Вінер.

У сфері досліджень з проблематики функціонування бюджетно-податкової системи варто відмітити також праці вітчизняних науковців. Основна значущість проблематики фіскальних дисбалансів підтверджується низкою фундаментальних праць українських учених, серед яких: Л. Амбрик, С. Гасанов, О. Десятнюк, І. Долозіна, Л. Кудряшов, П. Логінов, Л. Мостова, В. Опарін, Т. Паєнтко, Х. Палац, В. Письменний, Я. Сарнецька, М. Хомяк, С. Юшко та інші.

Відаючи належне доробку вчених щодо проблематики фіскальної політики, варто зазначити, що досягнення цілей соціально-економічного розвитку та створення для цього відповідних умов зумовлює необхідність подальших наукових пошуків, спрямованих на системне дослідження теоретичних засад фіскальної політики, зокрема в частині тригерів, що призводять до виникнення фіскальних дисбалансів, їх комплексної та всебічної оцінки, а також створення комплексу заходів, спрямованих на нівелювання негативних наслідків фіскальних дисбалансів.

Метою даної статті є концептуальне обґрунтування економічної сутності фіскальних дисбалансів і систематизація методичних підходів до їх оцінки.

Хоча природа фіскальних дисбалансів уже тривалий час цікавить як вітчизняних, так і зарубіжних учених, проте в сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності фіскальних дисбалансів та їх видів. Загалом західна економічна думка виділяє дві групи фіскальних дисбалансів – вертикальні та горизонтальні. Д. Волтер (*D. M. Walter*) (2004) визначає фіскальні дисбаланси як нездатність одного рівня управління фінансувати власні обов'язки за рахунок власних доходів без залучення грошових коштів ззовні, у даному випадку за рахунок запозичень [1]. Як зазначають Р. Бодвей та Ж.-Ф. Трембле (*R. Boadway, J.-F. Tremblay*) (2005), вертикальний фіскальний дисбаланс описує ситуацію, коли доходи не відповідають видаткам різних рівнів уряду [2]. Наведені підходи описують ситуацію невідповідності доходів і витрат різних рівнів уряду без урахування можливих проблем у сфері фіскальної політики. Тобто акцент у наведених визначеннях робить на наслідках, а не на причинах. Вертикальний фіскальний дисбаланс – це структурна проблема, яку можна вирішити, якщо змінити повноваження та відповідальність щодо доходів і витрат між різними рівнями уряду.

У західній економічній літературі можна виділити кілька підходів до визначення природи вер-

тикальних фіскальних дисбалансів. Так, В. Хеттіч та С. Вінер (*W. Hettich, S. Winer*) (1986) розробили модель суспільного вибору для визначення розподілу ресурсів між федеральним і регіональним урядами та приватним сектором. Вони визначають фіскальний дисбаланс як відхилення цього розподілу від ідеального, прийнятого як рівноважний розподіл за Ліндалем [3]. На думку вчених, однією з причин фіскальних дисбалансів є неоптимальний перерозподіл податкового навантаження, у результаті чого відбувається переміщення ресурсів до більш сприятливих регіонів, унаслідок чого їх податкова база зростає швидше, порівняно з іншими регіонами.

Горизонтальний фіскальний дисбаланс описує ситуацію, коли доходи не відповідають видаткам різних регіонів країни. Він виникає, коли субнаціональні уряди не мають однакових можливостей щодо залучення коштів зі своїх податкових баз для надання публічних послуг. Такого підходу, зокрема, дотримуються Ж. Віллаверде та А. Маза (*J. Villaverde, A. Maza*) (2009) [4], Б. Далбі та Л. С. Вільсон (*B. Dahlby, L. S. Wilson*) (1994) [5].

Б. Далбі та Л. С. Вільсон (1994) визначають фіскальні дисбаланси як відхилення від ситуації, за якої граничні витрати урядових коштів вирівнюються між регіонами та рівнями уряду. Фактично ситуація, яку називають «дисбаланс», є порівняно нормальною для федеральних країн, оскільки свідчить лише про централізоване збирання доходів і більш децентралізоване надання публічних послуг. З цією метою центральні уряди передають місцевим урядам частину централізованих коштів. Р. Бодвей (*R. Boadway*) (2003) називає таку ситуацію «фіскальним розривом», а дисбалансом – ситуацію, коли уряд вищого рівня не покриває трансфертами фіскальний розрив [6]. Тобто вчені визнають, що існування відмінностей у податкових надходженнях різних рівнів уряду та різних регіонів є нормальним явищем, а дисбалансом є ситуація, коли такий розрив не покривається своєчасно внаслідок неефективного менеджменту або внаслідок шоків, на які уряди не мали достатньо часу, щоб відреагувати.

При визначенні сутності фіскальних дисбалансів важливо усвідомлювати різницю між бухгалтерськими та фінансовими термінами. Вимірювання абсолютного розриву між витратами та доходами – це завдання бухгалтера. Визначення того, чи є податки та витрати занадто високими чи занадто низькими – завдання фінансистів. У будь-якій економічній моделі розподілу ресурсів оцінка того, чи є щось дуже високим або дуже низьким, залежить від розриву між граничними витратами та граничними вигодами, а не від розриву між доходами та витратами. Наприклад, той факт, що виручка фірми перевищує її витрати на 1 мільйон гривень, не є свідченням того, що прибуток фірми дуже низький чи дуже ви-

сокий. Щоб визначити, чи повинна фірма виробляти більше продукції або менше, потрібно знати її граничний дохід і граничні витрати виробництва. Така сама логіка має застосовуватися і до визначення сутності фіскальних дисбалансів.

У західній економічній літературі розподіл витратних зобов'язань приймається як такий, що визначений задалегідь, і питання полягає в тому, як слід планувати збір податків і міжурядові трансферти, щоб досягти оптимуму. Як зазначають Р. Бодвей та М. Кін (*R. Boadway, M. Keen*) (1996) [7], Р. Бодвей, М. Марчан, М. Віньо (*R. Boadway, M. Marchand, M. Vigneault*) (1998) [8], Б. Далбі (*B. Dahlby*) (1996) [9], М. Сато (*M. Sato*) (2000) [10], будь-яке поняття фіскального дисбалансу має використовувати як еталонну ситуацію, в якій вертикальні фіскальні відносини знаходяться в рівновазі. Вчені роблять наголос на тому, що оптимальне перекидання податків може сприяти зменшенню глибини фіскальних дисбалансів, а значить, і потреби у трансфертах між різними рівнями влади.

Р. Бьорд (*R. Bird*) і А. Тарасов (2004) досліджують концепції вертикального фіскального дисбалансу (фіскальний розрив) і горизонтального фіскального дисбалансу (вирівнювання) й аналізують показники вертикальних і горизонтальних дисбалансів на прикладі восьми розвинутих федеральних країн: Австралії, Австрії, Бельгії, Канади, Німеччини, Іспанії, Швейцарії та США. Хоча охоплені періоди та надані деталі різняться залежно від країни через обмеження в доступності даних, загальне висвітлення в цій роботі виглядає більш повним і порівняним, ніж у попередніх дослідженнях. Зазначені вчені також досліджують роль міжурядових фіскальних трансфертів, що використовуються для подолання фіскальних дисбалансів у восьми розглянутих країнах [11].

Горизонтальним фіскальним дисбалансам науковці приділяють менше уваги. Так, А. Шах (*A. Shah*) (1994) стверджує, що, незважаючи на відсутність емпіричних доказів щодо більш негативних наслідків горизонтальних фіскальних дисбалансів порівняно з вертикальними, горизонтальні фіскальні дисбаланси, або регіональна податкова нерівність, є більш серйозним явищем, особливо в країнах, що розвиваються [12]. Хоча горизонтальна нерівність є природним явищем, однак якщо її не зменшувати, то вона може призвести до переміщення населення та капіталу з бідніших районів у багатші. Водночас, коли надмірно вирівнювати регіони, то це може перешкоджати ефективному розподілу коштів серед регіонів країни, негативно впливаючи на економічне зростання.

На думку В. Опаріна, Т. Паєнтко, Я. Сарнецької, фіскальні дисбаланси також виникають внаслідок внутрішньої податкової конкуренції між регіонами країни, внаслідок чого порушується не тільки рівновага в податкових надходженнях, але й розподіл праці та капіталу між регіонами, що може спричинити дов-

гострокові проблеми в забезпеченні фінансування регіонів за рахунок власних податкових надходжень [13]. Фактично перекидання податків з одного регіону на інший може спричинити поглиблення фіскальних дисбалансів.

Ми погоджуємося з твердженням М. Бітнером і К. С. Ціхоцьким (*M. Bitner, K. S. Cichocki*) (2012) [14] щодо недостатньої кількості емпіричних досліджень про горизонтальні фіскальні дисбаланси. Переважно такі дослідження виконуються на прикладах федеративних країн. Крім того, є дуже мало досліджень, які присвячені проблемі фіскальних дисбалансів між країнами, хоча ця проблема набуває все більшої актуальності внаслідок поширення схем агресивного податкового планування.

Вітчизняні вчені характеризують фіскальні дисбаланси переважно як негативне явище, що свідчить про розрив фінансових можливостей певних територій у потребі фінансування та можливостей його мобілізації. Зокрема, такої думки дотримується П. Логінов [15], В. Письменний і Х. Палац [16], С. Юшко та Л. Мостова [17], В. Кудряшов [18]. С. Гасанов досліджує фіскальні дисбаланси в контексті фіскальної безпеки [19]. М. Хомяк [20] виокремлює основні сфери фіскальних дисбалансів між різними рівнями влади, відводячи значну роль саме податкам, за рахунок яких має забезпечуватися формування доходів урядів різних рівнів.

О. Десятнюк і Л. Амбрик досліджують податковий дисбаланс і його причинами називають нестабільність і внутрішні протиріччя податкового законодавства, складність і неефективність системи адміністрування податків, нерівномірність розподілу податкового навантаження, нераціональність пільгового оподаткування. На їх думку, податковий дисбаланс стримує економічну активність і процеси накопичення, що негативно впливає на макроекономічну стабільність і конкурентоспроможність країни [21]. На нашу думку, податковий дисбаланс пов'язаний із фіскальними дисбалансами та має досліджуватися як один із чинників фіскальних дисбалансів.

І. Долозіна, крім вертикальних і горизонтальних фіскальних дисбалансів, виокремлює також часові, структурні та дисбаланси справедливості [22, с. 33–34]. Часові дисбаланси дослідниця визначає як невідповідність між обсягами та пропорціями дохідної та видаткової частин бюджету, при цьому такі невідповідності обумовлюються часовими факторами, серед яких І. Долозіна називає інфляцію, економічні та політичні цикли [22, с. 33]. На нашу думку, до переліку факторів, які обумовлюють часові дисбаланси, також слід віднести запізнення в реагуванні уряду на сигнали щодо ризиків виникнення фіскальних дисбалансів. Однак ми не погоджуємося з необхідністю виділення таких дисбалансів в окрему групу, адже часові розриви властиві як вертикальним, так і горизон-

тальним дисбалансам. Тому часові дисбаланси – це не самостійний вид фіскальних дисбалансів, а лише одна з форм прояву вертикальних і горизонтальних фіскальних дисбалансів.

Як зазначає Б. Далбі (*B. Dahlby*) (2005), центральним у визначенні фіскальних дисбалансів є концепція граничних витрат державних коштів, яка вимірює втрати, які виникають, коли уряд залучає додатковий долар доходу. Податки зазвичай спотворюють споживання, заощадження, пропозицію робочої сили та рішення щодо інвестицій, що призводить до менш ефективного розподілу ресурсів. Ми можемо сприймати цю втрату ефективності як зменшення розміру економічного пирога – вартості товарів і послуг, що виробляються та споживаються в економіці, включаючи вартість дозвілля та якості навколишнього середовища. Зазвичай суспільству потрібно більше, ніж долар, щоб отримати додатковий долар доходу через додаткові викривлення в розподілі ресурсів, спричинені підвищенням податкової ставки, і тому граничні витрати зазвичай перевищують одиницю. Загалом, граничні витрати будуть тим вищими, чим більша податкова чутливість урядових податкових баз [23]. Оскільки граничні витрати можуть зростати швидше, ніж уряди можуть реагувати на таке зростання, це призводить до часових розривів як у вертикальних, так і в горизонтальних фіскальних дисбалансах.

Структурні дисбаланси І. Долозіна визначає як порушення у структурі та пропорціях дохідної та видаткової частин бюджетів. Дослідниця вважає, що такі дисбаланси виникають внаслідок невідповідності видаткової частини бюджету дохідній, а також невідповідностями між різними групами доходів і видатків бюджету [22, с. 33]. Б. Далбі (*B. Dahlby*) (2005) називає однією з причин фіскальних дисбалансів структурні дисбаланси у пропорціях податків і видатків. Дослідник має на увазі викривлення в оподаткуванні, оскільки граничні витрати для різних джерел оподаткування не вирівнюються, і трапляються неправильні розподіли витрат, адже граничні вигоди від витрат на різні види державних послуг не вирівнюються [23].

Ф. Борнхорст, А. Феделіно, Й. Готтшалк, Г. Добреску (*F. Bornhorst, A. Fedelino, J. Gottschalk, G. Dobrescu*) (2010) допускають існування структурних дисбалансів, при цьому дослідники вважають, що структурні дисбаланси можуть нести суттєве інформаційне навантаження, оскільки вони зважують обставини конкретної країни, щоб отримати порівняну базу фіскальної позиції, роблячи припущення про нормальний рівень цін на активи та товари [24]. Однак залежність від інформації по конкретній країні робить інформацію про структурні дисбаланси менш придатною для стандартизованого аналізу по різних країнах. Крім того, необхідно застосувати суб'єктивне судження, щоб прийти до еталону, що собою являють «нормальні

ціни» на активи та товари, що вимагається для визначення ступеня відхилення від змінних. Крім того, на нашу думку, структурні ознаки мають як вертикальні, так і горизонтальні дисбаланси, тому ми не вважаємо за необхідне виділяти структурні фіскальні дисбаланси в окрему групу. Структурні ознаки фіскальних дисбалансів проявляються у випадку незбалансованої фіскальної політики урядів, що часто спостерігається у країнах, де політичні цикли мають більший вплив на економічну політику, порівняно з економічними циклами. Крім того, структурні диспропорції в оподаткуванні, спричинені, у тому числі й ефектами перекадання податків, порушують фіскальну рівновагу та поглиблюють фіскальні дисбаланси.

Також І. Долозіна виокремлює дисбаланси справедливості, які виражаються в диспропорціях формування податкових надходжень внаслідок несправедливості оподаткування, через що посилюються тенденції до ухилення від сплати податків [22, с. 34]. На нашу думку, фіскальні дисбаланси справедливості є глибшим поняттям, і проявляються вони не стільки в ухиленні від сплати податків, скільки в посиленні нерівності за доходами. Ухилення від сплати податків слід розглядати як форму перекадання податків. Фіскальні дисбаланси справедливості виникають у результаті порушення принципу справедливості, через що реальне податкове навантаження може перекадатися із заможних платників податків на бідних. Крім того, фіскальні дисбаланси справедливості виникають і внаслідок ухилення від сплати податків, коли податкове навантаження перекадається з несумлінних платників податків на сумлінних. Технічно сумлінні платники податків не сплачують податки за тих платників, які ухиляються від сплати податків. Однак внаслідок ухилення від сплати податків відбувається ерозія податкової бази, у результаті чого держава змушена підвищувати податкове навантаження на тих, хто сплачує податки, для фінансування публічних послуг. При цьому такими послугами користуються як сумлінні, так і несумлінні платники податків.

Фіскальні баланси справедливості виникають не тільки між окремими групами населення, але і між країнами внаслідок податкової конкуренції. Слід зазначити, що сама по собі податкова конкуренція є нейтральним явищем, до фіскальних дисбалансів частіше за все призводить такий її прояв, як агресивне податкове планування [25]. Внаслідок агресивного податкового планування податкові надходження акумулюються у країнах з низьким рівнем податкового навантаження, а не у країнах, де фактично ведеться бізнес.

Виходячи з викладеного класифікацію фіскальних дисбалансів наведемо в *табл. 1*.

Як видно з *табл. 1*, різні види фіскальних дисбалансів мають спільні причини та прояви, що свідчить про їх пов'язаність. Тому подолання фіскальних

Класифікація фіскальних дисбалансів

Тип фіскального дисбалансу	Причини	Прояви
Вертикальний	Неоптимальний розподіл повноважень щодо доходів урядів	Доходи не відповідають видаткам різних рівнів уряду. Уряд вищого рівня не покриває трансфертами фіскальний розрив. Переміщення ресурсів до більш сприятливих регіонів, унаслідок чого їх податкова база зростає швидше, порівняно з іншими регіонами
	Неоптимальний розподіл податкового навантаження	
	Несвоєчасне прийняття рішень урядами у сфері фіскальної політики	
	Інфляція, зовнішні шоки (пандемія, війна, революції тощо)	
Горизонтальний	Внутрішня податкова конкуренція	Доходи не відповідають видаткам різних регіонів країни, або країн. Переміщення ресурсів до більш сприятливих регіонів, унаслідок чого їх податкова база зростає швидше, порівняно з іншими регіонами
	Неоптимальний розподіл податкового навантаження	
	Міжнародна податкова конкуренція	
	Зовнішні шоки (пандемія, війна, революції тощо)	
Дисбаланс справедливості	Міжнародна податкова конкуренція	Ухилення від сплати податків, агресивне податкове планування, поглиблення нерівності по доходах між окремими групами платників податків та регіонами, поглиблення рівня бідності. Переміщення ресурсів до більш сприятливих регіонів, унаслідок чого їх податкова база зростає швидше, порівняно з іншими регіонами
	Неоптимальний розподіл податкового навантаження	
	Низька ефективність системи адміністрування податків	
	Несправедливість податкової системи	
	Зовнішні шоки (пандемія, війна, революції тощо)	

Джерело: авторська розробка.

дисбалансів або попередження їх виникнення чи поглиблення є комплексною проблемою. Наприклад, вертикальне вирівнювання (подолання вертикальних фіскальних дисбалансів) передбачає стримування податкової міграції, що, своєю чергою, сприятиме горизонтальному вирівнюванню, тобто зменшенню горизонтальних фіскальних дисбалансів. Також зменшення фіскальних дисбалансів сприятиме вирівнюванню граничних витрат на мобілізацію податкових надходжень, що є однією із запорок підвищення ефективності адміністрування податків.

Якщо одні регіони мають більший фіскальний потенціал, ніж інші, вони можуть надавати певний рівень публічних послуг за нижчими податковими ставками, ніж в інших регіонах. Деякі особи мігрують, щоб скористатися цими чистими фіскальними вигодами. Така фіскальна міграція призводить до неправильного розподілу робочої сили серед регіонів, оскільки працівники будуть мігрувати з регіонів з низьким рівнем фінансової спроможності до регіонів з високим рівнем фіскальної спроможності, поки не буде ліквідовано чистий прибуток від міграції. Різниця в чистих фіскальних виплатах, що виникає внаслідок різниці у фіскальній спроможності, створює

штучні стимули для міграції, у результаті чого в регіонах із високою фіскальною спроможністю надто багато працівників. Як результат, гранична продуктивність праці (за вирахуванням витрат на міграцію) буде нижчою в регіоні з високим рівнем фіскальної спроможності, ніж у регіонах з низькою фіскальною спроможністю, що буде призводити до виникнення горизонтальних фіскальних дисбалансів. Причому така ситуація може спостерігатися як на рівні країни, так і на рівні макрорегіонів, наприклад ЄС.

Що стосується горизонтальних фіскальних дисбалансів, то є багато прикладів політики, коли уряди відходять від принципу горизонтальної справедливості, оскільки цей принцип часто суперечить іншим бажаним результатам політики. Наприклад, оподаткування приросту капіталу вдвічі нижчим за ставку інших форм доходу, безумовно, порушує принцип горизонтальної справедливості. Тобто проблема диспропорцій, яка виникає внаслідок перекадання податків, також має бути врахована при розробці політики фіскального вирівнювання.

Один із важливих факторів при визначенні рівня вирівнювання – наскільки є обґрунтованим порівнюваний рівень вирівнювання. Слід зазначити, що неможливо та й недоцільно досягти абсолютного вер-

тикального та горизонтального вирівнювання. Зменшення фіскальних дисбалансів фінансується за рахунок загальнодержавних податків, а податкова база центрального уряду не пов'язана тісно з ресурсами доходів, які мають бути вирівняні. Немає сенсу встановлювати дуже високі загальнодержавні податки, наприклад, на доходи фізичних осіб по всій країні, щоб сплачувати значні вирівнювальні виплати західним регіонам України, працездатне населення яких переважно працює в сусідній Польщі. Тягар цієї політики значною мірою нестимуть жителі центральних регіонів України, що матиме шкідливі наслідки для власного капіталу й економічної ефективності, а також поглиблюватиме фіскальні баланси справедливості.

Вирівнювання фіскальних дисбалансів є безпечним доти, доки воно допомагає вирівняти граничні витрати державних коштів між урядами. Це обґрунтування грантів для вирівнювання було описано в Б. Далбі та Л. С. Вільсон (*B. Dahlby, L. Wilson*) (1994) [5]. Перераховуючи кошти в регіони, де величина граничних витрат на мобілізацію податкових надходжень є високою, з регіонів, де величина граничних витрат на мобілізацію податкових надходжень є низькою, гранти для вирівнювання допомагають мінімізувати загальні витрати на збір певної суми податкових надходжень у країні. Такий підхід до вирівнювальних грантів робить його відповідним теорії оптимального оподаткування. Незважаючи на те, що такий підхід забезпечує теоретичну основу для вирівнювання дотацій, він не забезпечує готових засобів для обчислення цих дотацій, оскільки оцінки граничних витрат для регіонів мають розраховуватися на постійній основі.

Щодо вимірювання фіскальних дисбалансів, то в сучасній економічній літературі відсутній єдиний підхід. Концепція вимірювання фіскальних дисбалансів бере свій початок у літературі про фіскальний федералізм, де вона визначається як «залежність від передачі» (Г. Рутгері та Р. Говард (*G. C. Ruggeri, R. Howard*), 2001 [26]; Р. Бодвей і Ж.-Ф. Трембле (*R. Boadway, J.-F. Tremblay*) (2005) [2]; В. Е. Оутс (*W. E. Oates*) (2006) [27]). З цієї причини більшість літературних джерел позначає вертикальний фіскальний дисбаланс із залежністю від трансфертів (трансферти, отримані субнаціональними урядами як частка до їх загальних доходів або витрат, іноді їх також називають «часткою грантів».) По суті, будь-яке визначення вертикальних фіскальних дисбалансів стосується невідповідності між очікуваними та податковими можливостями субнаціональних урядів щодо центральних урядів. Залежність від передачі та відповідні заходи роблять цю ідею оперативною та простою для тлумачення.

Однак у більшості випадків рівень оцінки обмежується потоками платежів та ігнорує альтернативний варіант субнаціональних проектів як засо-

бів фінансування видатків. Розширення аналізу до фінансових звітів дає більш повну картину. Запозичення (або продаж активів) являє собою певний набір дій, які є свідомим вибором відповідного уряду. Врахування запозичень субнаціональних урядів є важливим для вивчення динаміки вертикальних фіскальних дисбалансів.

Результати дослідження підходів до оцінки фіскальних дисбалансів і показників, які при цьому використовуються, систематизовано в *табл. 2*.

Слід зазначити, що оцінка горизонтальних фіскальних дисбалансів і дисбалансів справедливості потребує не тільки коефіцієнтного аналізу, але й аналізу причинно-наслідкових зв'язків, що прослідковується в сучасних публікаціях. Більшість із наведених вище індикаторів дослідники використовують для проведення панельного аналізу з метою виявлення впливу інструментів вирівнювання на різні території та групи платників податків.

Зокрема, Е. Бальдаччі, Е., І. Петрова, Н. Белхосін, Н., Г. Добреску, та С. Мазраані (*E. Baldacci, I. Petrova, N. Belhocine, G. Dobrescu, S. Mazraani*) (2011) досліджують можливості попередження поглиблення фіскальних дисбалансів, застосовуючи групу розроблених ними індикаторів [31]. Вчені розробили новий індикатор, який дозволяє виявляти ризики фіскальних дисбалансів на ранніх стадіях.

М. Кейнер, Т. Греннес, та Ф. Кьолер-Гайб (*M. Caner, T. Grennes, F. Koehler-Geib*) (2011) досліджують взаємозв'язок фіскальних дисбалансів і зростання публічного боргу [32]. На основі емпіричного дослідження вчені роблять висновки, що існує певний переламний момент, коли нарощування боргу стає небезпечним. Тоді замість нарощування податкового потенціалу відбувається падіння темпів економічного зростання, оскільки залучення кожної нової грошової одиниці боргу означає падіння річного реального доходу на кілька процентних пунктів. Оскільки такий ефект є кумулятивним, то через певний проміжок часу нарощування боргу перетвориться на прямий фактор поглиблення фіскальних дисбалансів.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки результатів дослідження, можна сформулювати висновок, що різні види фіскальних дисбалансів мають спільні причини та прояви, про що свідчить їх пов'язаність, тому подолання фіскальних дисбалансів або попередження їх виникнення чи поглиблення є комплексною проблемою.

При розробці політики фіскального вирівнювання, на нашу думку, потрібно враховувати такі фактори:

- ✦ оптимальність перерозподілу податкового навантаження, раціональність пільгового оподаткування та диспропорції, які виникають унаслідок перекидання податків;

Систематизація показників до оцінки фіскальних дисбалансів

Показник	Розрахунок
Вертикальні дисбаланси	
Рівень нестачі фінансових ресурсів для досягнення цілей соціально-економічної політики держави або органів місцевого самоврядування	Співвідношення обсягу фактичних доходів бюджету певного рівня (або зведеного бюджету в разі, якщо неможливо чітко розмежувати функції органів влади на центральному, територіальному та місцевому рівнях) і прогнозованого обсягу видатків на виконання таких функцій; орієнтиром для прогнозування може бути бюджетний план відповідно до плану заходів досягнення кращих позицій за певним індексом (наприклад, Better Life Index)
Показник централізації податкових надходжень	Співвідношення часток податкових надходжень у доходах державного та місцевих бюджетів
Коефіцієнт залежності місцевого бюджету від міжбюджетних трансфертів	Обсяг трансфертів до місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету з урахуванням трансфертів
Коефіцієнт бюджетного покриття	Власні доходи місцевого бюджету / Сума видатків загального фонду місцевого бюджету
Горизонтальні дисбаланси	
Ступінь неоднорідності місцевих бюджетів за фактом податкоспроможності територіальної громади; може бути деталізований за видами податкових надходжень	Коефіцієнт варіації власних доходів місцевих бюджетів одного рівня на душу населення
Ступінь неоднорідності місцевих бюджетів за рівнем неподаткових надходжень	Коефіцієнт варіації показників власних неподаткових надходжень бюджетів одного рівня у вигляді показника доходів від власності на 1 грн балансової вартості комунального майна, показника доходів від надання адміністративних послуг на душу населення, показника обсягу доходів від штрафів та пені на 1 грн валового регіонального продукту
Рівень неоднорідності бюджетного забезпечення соціально-економічного розвитку місцевих громад	Коефіцієнт варіації сукупних видатків місцевих бюджетів одного рівня на душу населення
Рівень неоднорідності податкоспроможності місцевих громад	Коефіцієнт варіації податкоспроможності місцевої громади за податками, які беруться до уваги під час розрахунку дотації вирівнювання
Коефіцієнт максимум	$W = \frac{Y_{\max}}{Y_{\min}}$
Коефіцієнт варіації	$CV_u = \frac{\sqrt{\sum_i \frac{(y_i - y_u)^2}{n}}}{y_u}$
Фіскальні дисбаланси справедливості	
Рівень нерівності по доходах	Концентрація багатства, розрив у доходах 10% найбагатшої та найбіднішої частки населення, коефіцієнт Джіні
Рівень бідності	Показники абсолютного та відносного рівня бідності
Рівень тіньової економіки	Оцінна частка несплачених податків унаслідок тіньової економіки

Джерело: систематизовано автором на основі [11; 22, с. 34; 28; 29; 30].

- ✦ ефективність адміністрування податків у частині вирівнювання граничних витрат на мобілізацію податкових надходжень;
- ✦ різниця у фіскальній спроможності регіонів та, як наслідок, неправильний розподіл робочої сили серед регіонів;
- ✦ обґрунтованість порівняльного рівня вирівнювання (вирівнювання фіскальних дисбалансів є безпечним доти, доки воно допомагає вирівняти граничні витрати державних коштів між урядами);

- ✦ залучення фінансування з боку зовнішніх урядів та міжурядових організацій, а також динаміка зростання зовнішнього боргу;
- ✦ підвищення оптимальності процесів взаємодії всередині урядового механізму в частині швидкості реагування уряду на сигнали щодо ризиків виникнення фіскальних дисбалансів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Walter D. M. The Nation's Growing Fiscal Imbalance. U. S. Government Accountability Office, 2004. URL: <http://www.gao.gov/cghome/fisimb/csisfiscalimbalance.pdf>
2. Boadway R., Tremblay J.-F. A Theory of Vertical Fiscal Imbalance. IFIR Working Paper. 2005. No. 2006-04. URL: <https://martin.uky.edu/sites/martin.uky.edu/files/IFIR/Pub/ifir-wp-2006-04.pdf>
3. Hettich W., Winer S. Vertical Imbalance in the Fiscal Systems of Federal States. *Canadian Journal of Economics*. 1986. Vol. 19. No. 4. P. 745-765. URL: <https://carleton.ca/winer/wp-content/uploads/VFI-CJE-1986.pdf>
4. Villaverde J., Maza A. Measurement of Regional Economic Disparities, United Nations University – Comparative Regional Integration Studies. *UNU-CRIS Working Papers W-2009/12*, Brugge, 2009. 45 p.
5. Dahlby B., Wilson L. S. Fiscal Capacity, Tax Effort and Optimal Equalization Grants. *Canadian Journal of Economics*. 1994. Vol. 27. Is. 3. P. 657-672.
6. Boadway R. Should the Canadian Federation be Rebalanced? A Memo for Paul Martin. Prepared for University of Windsor Faculty of Science Seminar Series, November 18, 2003. URL: <https://www.queensu.ca/iigr/sites/webpublish.queensu.ca/iigrwww/files/files/Working-Papers/Archive/2004/2004-1Robinboadway.pdf>
7. Boadway R., Keen M. Efficiency and the Optimal Direction for Federal-State Transfers. *International Tax and Public Finance*. 1996. No. 3. P. 137-155. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00399907>
8. Boadway R., Marchand M., Vigneault M. The Consequences of Overlapping Tax Bases for Redistribution and Public Spending in a Federation. *Journal of Public Economics*. 1998. Vol. 68. Is. 3. P. 453-478. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(98\)00018-8](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(98)00018-8)
9. Dahlby B. Fiscal Externalities and the Design of Intergovernmental Grants. *International Tax and Public Finance*. 1996. No. 3. P. 397-412. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00418952>
10. Sato M. Fiscal Externalities and Efficient Transfers in a Federation. *International Tax and Public Finance*. 2000. No. 7. P. 119-139. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1008709203069>
11. Bird R., Tarasov A. Closing the Gap: Fiscal Imbalances and intergovernmental Transfers in Developed Federations. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 2004. Vol. 22. Is. 1. P. 77-102. DOI: <https://doi.org/10.1068/c0328>
12. Shah A. The Reform of Intergovernmental Fiscal Relations in Developing and Emerging Market Economies. Washington, D. C.: The World Bank. *Policy and Research Series*. 1994. Vol. 23.
13. Oparin V., Paientko T., Sarnetska Y. Internal Tax Competition: Does this Result in Economic and Investment Growth? *Financial Science*. 2020. Vol. 25. Nr. 1. S. 23-34. DOI: [10.15611/fins.2020.1.03](https://doi.org/10.15611/fins.2020.1.03).
14. Bitner M., Cichocki K. S. Finanse podsektora samorządowego w wybranych krajach OECD w latach 1999-2010. *Samorząd Terytorialny*. 2012. Nr. 1-2. P. 5-71.
15. Логвінов П. В. Фінансове вирівнювання територій в умовах децентралізації публічних фінансів. *Фінанси, облік і аудит*. 2015. Вип. 2. С. 80-93.
16. Письменний В. В., Палац Х. П. Сучасні виклики системи фінансового вирівнювання територій: досвід України і скандинавських країн. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 3. С. 112-122.
17. Юшко С. В., Мостова Л. Ю. Горизонтальні фіскальні дисбаланси та підходи до їх ліквідації: український досвід // Збірник матеріалів І міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України». Ужгород, 2015. С. 425-429.
18. Кудряшов В. П. Фіскальні дисбаланси і заходи щодо їх обмеження в ЄС. *Економіка України*. 2014. № 10. С. 79-96.
19. Гасанов С. С. Фіскальні правила і фіскальна відповідальність: контекст економічної безпеки. *Фінанси України*. 2018. № 3. С. 7-23. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2018.03.007>
20. Хомяк М. Розподіл державних доходів і фіскальні дисбаланси в рамках бюджетного простору. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 338-343. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/58.pdf
21. Десятнюк О. М., Амбрик Л. П. Дисбаланс податкової системи: причини і пути преодоления. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 1. С. 45-50. URL: <http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/10477/1/Desyatnyuk%2C%20Ambryk%20Imbalance%20of%20Tax%20System.pdf>
22. Долозіна І. Л. Підходи до кількісного оцінювання податково-бюджетних дисбалансів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 27. Ч. 3. С. 33-37. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_27/3/9.pdf
23. Dahlby B. Dealing with the Fiscal Imbalances: Vertical, Horizontal, and Structural. C. D. Howe Institute Working Paper. September 2005. <https://www.cdhowe.org/public-policy-research/dealing-fiscal-imbalance-vertical-horizontal-and-structural>
24. Bornhorst F., Fedelino A., Gottschalk J., Dobrescu G. When and How to Adjust Beyond the Business Cycle? A Guide to Structural Fiscal Balances. International Monetary Fund (Washington DC), 2011. 39 p.
25. Paientko T. International Tax Competition and Income Inequality // Central and Eastern Europe in the Changing Business Environment : Proceedings of 20th International Joint Conference (Prague, Czech Republic and Bratislava, Slovakia, October 26-27, 2020). P. 207-220.
26. Ruggeri G. C., Howard R. On the Concept and Measurement of Vertical Fiscal Imbalances. *SIPP Public Policy Paper*. 2001. No. 6. URL: <https://ourspace.uregina.ca/bitstream/handle/10294/6658/SIPP%20Public%20Policy%20Papers%2006.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

27. Oates W. E. On the Theory and Practice of Fiscal Decentralization. IFIR Working Paper. 2006. No. 2006-05. URL: <https://martin.uky.edu/sites/martin.uky.edu/files/IFIR/Pub/ifir-wp-2006-05.pdf>
28. Shankar R., Shah A. Regional Income Disparities and Convergence: Measurement and Policy Impact Evaluation. In: Macro Federalism and Local Finance / ed. A. Shah. Public Sector Governance and Accountability Series 44638, The World Bank, Washington, D. C., 2008.
29. Crivelli E., Leive A., Stratmann T. Subnational Health Spending and Soft Budget Constraints in OECD Countries. *IMF Working Paper*. 2010. No. 10/147. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10147.pdf>
30. Eyraud L., Lusinyan L. Vertical Fiscal Imbalances and Fiscal Performance in Advanced Economies. *Journal of Monetary Economics*. 2013. Vol. 60. Is. 5. P. 571-587. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2013.04.012>
31. Baldacci E., Petrova I., Belhocine N., Dobrescu G., Mazraani S. Assessing Fiscal Stress. *IMF Working Paper*. 2011. No. WP/11/100. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11100.pdf>
32. Caner M., Grennes T., Koehler-Geib F. Finding the Tipping Point: When Sovereign Debt Turns Bad. The World Bank: *Policy Research Working Paper*. 2010. No. 5391. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/509771468337915456/pdf/WPS5391.pdf>

Науковий керівник – Паєнтко Т. В., доктор економічних наук, професор кафедри фінансів ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана» (м. Київ)

REFERENCES

- Baldacci, E. et al. "Assessing Fiscal Stress". *IMF Working Paper*. 2011. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11100.pdf>
- Bird, R., and Tarasov, A. "Closing the Gap: Fiscal Imbalances and Intergovernmental Transfers in Developed Federations". *Environment and Planning C: Government and Policy*, vol. 22, no. 1 (2004): 77-102. DOI: <https://doi.org/10.1068/c0328>
- Bitner, M., and Cichocki, K. S. "Finanse podsektora samorządowego w wybranych krajach OECD w latach 1999-2010". *Samorząd Terytorialny*, no. 1-2 (2012): 5-71.
- Boadway, R. "Should the Canadian Federation be Rebalanced? A Memo for Paul Martin". *Prepared for University of Windsor Faculty of Science Seminar Series*, November 18, 2003. <https://www.queensu.ca/iigr/sites/webpublish.queensu.ca/iigrwww/files/files/WorkingPapers/Archive/2004/2004-1Robinboadway.pdf>
- Boadway, R., and Keen, M. "Efficiency and the Optimal Direction for Federal-State Transfers". *International Tax and Public Finance*, no. 3 (1996): 137-155. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00399907>
- Boadway, R., and Tremblay, J.-F. "A Theory of Vertical Fiscal Imbalance". *IFIR Working Paper*. 2005. <https://martin.uky.edu/sites/martin.uky.edu/files/IFIR/Pub/ifir-wp-2006-04.pdf>
- Boadway, R., Marchand, M., and Vigneault, M. "The Consequences of Overlapping Tax Bases for Redistribution and Public Spending in a Federation". *Journal of Public Economics*, vol. 68, no. 3 (1998): 453-478. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(98\)00018-8](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(98)00018-8)
- Bornhorst, F. et al. *When and How to Adjust Beyond the Business Cycle? A Guide to Structural Fiscal Balances*. Washington D. C.: International Monetary Fund, 2011.
- Caner, M., Grennes, T., and Koehler-Geib, F. "Finding the Tipping Point: When Sovereign Debt Turns Bad". *The World Bank: Policy Research Working Paper*. 2010. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/509771468337915456/pdf/WPS5391.pdf>
- Crivelli, E., Leive, A., and Stratmann, T. "Subnational Health Spending and Soft Budget Constraints in OECD Countries". *IMF Working Paper*. 2010. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10147.pdf>
- Dahlby, B. "Dealing with the Fiscal Imbalances: Vertical, Horizontal, and Structural". C. D. Howe Institute Working Paper. September 2005. <https://www.cdhowe.org/public-policy-research/dealing-fiscal-imbalances-vertical-horizontal-and-structural>
- Dahlby, B. "Fiscal Externalities and the Design of Intergovernmental Grants". *International Tax and Public Finance*, no. 3 (1996): 397-412. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00418952>
- Dahlby, B., and Wilson, L. S. "Fiscal Capacity, Tax Effort and Optimal Equalization Grants". *Canadian Journal of Economics*, vol. 27, no. 3 (1994): 657-672.
- Desyatnyuk, O. M., and Ambrik, L. P. "Disbalans nalogovoy systemy: prichiny i puti preodoleniya" [Imbalance of the Tax System: Reasons and Ways to Overcome]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy (ekonomika, pravo)*, no. 1 (2013): 45-50. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10477/1/Desyatnyuk%2C%20Ambryk%20Imbalance%20of%20Tax%20System.pdf>
- Dolozina, I. L. "Pidkhody do kilkisnoho otsiniuvannia podatkovykh biudzhethnykh dysbalansiv" [Approaches to Quantitative Estimation of the Tax and Budgetary Imbalances]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, is. 27, part 3 (2017): 33-37. http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_27/3/9.pdf
- Eyraud, L., and Lusinyan, L. "Vertical Fiscal Imbalances and Fiscal Performance in Advanced Economies". *Journal of Monetary Economics*, vol. 60, no. 5 (2013): 571-587. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2013.04.012>
- Hasanov, S. S. "Fiskalni pravyla i fiskalna vidpovidalnist: kontekst ekonomichnoi bezpeky" [Fiscal Rules and Fiscal Responsibility: Economic Security Context]. *Finansy Ukrainy*, no. 3 (2018): 7-23. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2018.03.007>
- Hettich, W., and Winer, S. "Vertical Imbalance in the Fiscal Systems of Federal States". *Canadian Journal of Economics*, vol. 19, no. 4 (1986): 745-765. <https://carleton.ca/winer/wp-content/uploads/VFI-CJE-1986.pdf>
- Khomiak, M. "Rozpodil derzhavnykh dokhodiv i fiskalni dysbalansy v ramkakh biudzhethnoho prostoru" [The Distribution of Budget Revenue and Fiscal Imbalances within the Budget Space]. *Ekonomika i suspilstvo*, is. 6 (2016): 338-343. https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/58.pdf
- Kudriashov, V. P. "Fiskalni dysbalansy i zakhody shchody yikh obmezhenia v YeS" [Fiscal Disbalances and Measures on Their Limitation in the EU]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10 (2014): 79-96.

- Lohvinov, P. V. "Finansove vyrivniuvannya terytorii v umovakh detsentralizatsii publichnykh finansiv" [Financial Equalization of Territories in the Context of Decentralization Public Finances]. *Finansy, oblik i audyt*, no. 2 (2015): 80-93.
- Oates, W. E. "On the Theory and Practice of Fiscal Decentralization". *IFIR Working Paper*. 2006. <https://martin.uky.edu/sites/martin.uky.edu/files/IFIR/Pub/ifirwp-2006-05.pdf>
- Oparin, V., Paientko, T., and Sarnetska, Y. "Internal Tax Competition: Does this Result in Economic and Investment Growth?" *Financial science*, vol. 25, no. 1 (2020): 23-34. DOI: 10.15611/fins.2020.1.03
- Paientko, T. "International Tax Competition and Income Inequality". *Central and Eastern Europe in the Changing Business Environment: Proceedings of 20th International Joint Conference*. Prague, Czech Republic; Bratislava, Slovakia, 2020. 207-220.
- Pysmennyi, V. V., and Palats, Kh. P. "Suchasni vykylyky systemy finansovoho vyrivniuvannya terytorii: dosvid Ukrainy i skandinavskykh krain" [Current Challenges of the System of Financial Equalization of Territories: The Experience of Ukraine and the Scandinavian Countries]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Ekonomiczni nauky»*, no. 3 (2014): 112-122.
- Ruggeri, G. C., and Howard, R. "On the Concept and Measurement of Vertical Fiscal Imbalances". *SIPP Public Policy Paper*. 2001. <https://ourspace.uregina.ca/bitstream/handle/10294/6658/SIPP%20Public%20Policy%20Papers%2006.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Sato, M. "Fiscal Externalities and Efficient Transfers in a Federation". *International Tax and Public Finance*, no. 7 (2000): 119-139. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1008709203069>
- Shah, A. *The Reform of Intergovernmental Fiscal Relations in Developing and Emerging Market Economies*, vol. 23. Washington, D. C.: The World Bank. Policy and Research Series, 1994.
- Shankar, R., and Shah, A. "Regional Income Disparities and Convergence: Measurement and Policy Impact Evaluation". In *Macro Federalism and Local Finance*. Washington, D. C.: The World Bank, 2008.
- Villaverde, J., and Maza, A. "Measurement of Regional Economic Disparities, United Nations University – Comparative Regional Integration Studies". In *UNU-CRIS Working Papers W-2009/12*. Brugge, 2009.
- Walter, D. M. "The Nation's Growing Fiscal Imbalance". U. S. Government Accountability Office, 2004. <http://www.gao.gov/cghome/fsimb/csisfiscalimbalance.pdf>
- Yushko, S. V., and Mostova, L. Yu. "Horizontalni fiskalni dysbalansy ta pidkhody do yikh likvidatsii: ukrainskyi dosvid" [Horizontal Fiscal Imbalances and Approaches to Their Elimination: Ukrainian Experience]. *Finansovokredytna systema: vektor rozvytku dlia Ukrainy*. Uzhhorod, 2015. 425-429.

УДК 336.71
JEL: G21; G28; G29

ПОШТОВИЙ БАНК В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ І РИЗИКИ СТВОРЕННЯ

©2021 ГЛАДКИХ Д. М.

УДК 336.71
JEL: G21; G28; G29

Гладких Д. М. Поштовий банк в Україні: необхідність і ризики створення

Метою статті є обґрунтування доцільності створення спеціалізованого поштового банку в Україні, визначення переліку пов'язаних із цим ризиків та можливих напрямів їх зниження. Визначено ключові ризики, що стоять на перешкоді створення поштового банку в Україні: ризик відсутності повноцінного контролю напрямів інвестування акумульованих вкладів населення з боку НБУ; ризик ліквідності; ризик недотримання поштовим оператором економічних нормативів, які є обов'язковими для банківських установ; ризик дефіциту капіталу; ризик неможливості підтримки поштового оператора рефінансуванням; ризик масового зняття вкладів клієнтами; ризик недостатньої компетенції працівників «Укрпошти» щодо дотримання вимог фінансового моніторингу; ризики, пов'язані з інкасацією великих сум готівки; ризик подальшого зростання частки державних установ на ринку банківських послуг; ризик дефіциту коштів для закриття угоди про купівлю «Укрпоштою» вже працюючого банку. Запропоновано можливі напрями мінімізації зазначених ризиків, зокрема: імплементація ключових елементів успішного досвіду роботи на ринку банківських послуг АППБ «Аваль»; визначення як цільового сегмента клієнтів нового поштового банку пенсіонерів, які на сьогодні є клієнтами поштових відділень, а основою його ресурсної бази – майбутні пенсійні та поточні рахунки фізичних осіб; використання «Укрпоштою» так званої «агентської» моделі надання фінансових послуг; об'єднання «Укрпошти» та «Ощадбанку» в державний «Поштовий банк»; розробка переліку ключових показників ефективності працівників і відділень нового поштового банку; розробка переліку заходів, спрямованих на суттєве підвищення рівня кваліфікації персоналу відділень «Укрпошти»; встановлення POS-терміналів та платіжних терміналів у всіх поштових відділеннях, розташованих у сільській місцевості; встановлення для нового поштового банку індивідуальних економічних нормативів на період його повноцінної адаптації до діяльності на ринку банківських послуг.

Ключові слова: банк, поштовий банк, «Укрпошта», НБУ, ризики.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-228-234>

Табл.: 2. Бібл.: 13.

Гладких Дмитро Михайлович – доктор економічних наук, доцент, головний консультант відділу економічної стратегії, Національний інститут стратегічних досліджень (вул. Пирогова, 7а, Київ, 01030, Україна)

E-mail: dgladkikh@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5276-5521>